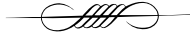

HAJDANI VÁRMEGYÉINK

Liptó vármegye története

A történelmi Észak-Magyarországon fekvő egykori magyar vármegye 2257,54 km² területével a kisebb megyéink közé tartozott. Természetes határai mentén északon Árva vármegye és Galícia, keleten Szepes, délen Gömör és Zólyom, nyugaton pedig Turóc vármegyét terül el. A történelmi Magyarország leghegyesebb vármegyéjeként magassága 500 és 950 méter között váltakozik. A Vág völgyét ölelik körül a Központi Kárpátok, az Alacsony-Tátra és a Nagy-Fátra hegyei. Az alapvetően hegyes táj, számos 1000 m feletti csúcscsal meghatározza a közlekedési viszonyokat is.

Szabad járást csak a Vág-völgyén keresztül, Turóc felé találhatott az utazó, a többi irányban magas hágókon keresztül lehetséges a hegyeken való átkelés. Legmagasabb pontja a Magas-Tátrában emelkedő 2436-m-es Kriván csúcs.

Legjelentősebb folyója értelem szerűen a Vág és mellékvizei, melyek közül legjelentősebbek a Központi-Kárpátokból eredő Hibbica, Béla, Szmracsanka, Jalovecki, Kvacsanka; a baloldali mellékvizek közül pedig az Ipolitica, Boca, Styavnice, Demenova, Krizsjanka, Lupcsianka, Revuca és Lubochna a legnagyobbak.¹ A sebes folyású Vág (melynek lej-

tése a megye területén 1400 láb, kb 500 m) a többi, szintén gyrosfolyású vízhez hasonlóan, gyakran okozott áradásokat, de jelentős a gazdasági haszna is. A hegyi erdőkben folyó fakitermelés számára, mivel „szálhajók vitelére alkalmas lévén” fontos szállítási útvonalként szerepelt.² Jelentős tava a megye északi határánál, Csorba községnél fekvő először 1644-ben említett, Csorbai-tó. A több mint 20 ha területű tó a Kárpát-medence egyik legszebb fekvésű állóvizének számít s ez adja turisztikai jelentőségét is. 1860-ban a falu lakosai megpróbálták leereszteni, hogy az „értéktelen pocsolya helyén legelőt nyerjenek. A Szentiványi család tulajdonában lévő tavat 1901-ben az államkincstár felvásárolta. A környékbeli lakosok télen kitermelték a rendkívül tiszta vizű tó jegét.³ Számos kisebb patakot, tavat találhtunk a megye területén, melyeket általában a közeli település nevével illetnek, s „kútforrás hasonlóképpen számosak, savanyú vizei között leg nevezetesebb a’ Magyarfalvai; fürdői között pedig a’ Szentiványi, és Lutskai”.⁴

A magashegységek határozzák meg a megye zord éghajlatát is. A Vág-völgy éves középhőmérséklete 6-7 °C, míg a hegyek között ez sokkal hidegebb. Az éves csapadék Liptóújváron 712 mm, a magasabb részeken ez 1000 mm-t is eléri. A hegyek gyomrában számos ásványkincset – kőszén (Huti, Brove, Csoba, Kvacván, Szmrecsán) arany (Boca, Magurka, Kriván csúcs), ezüst (Boca), réz (Boca, Bela völgye), antimon (Boca, Királylubella, Dubrava, Magurka, Kriván csúcs), márvány (Kis-Bobroc, Kvacván, Huti) – fedezhető fel, azonban kitermelésük nem volt számottevő.

A megye termőterülete 208 355 ha. Eből szántóföld 36 383, kert 921 ha., ellenben rét 24 852, legelő 36 405 ha.⁵ Az éghajlat nem kedvez a gabona termelésnek, „kövér buza termő rónasága nincsen; ellenben a hirtelen jövő áradások, felhőszakadások, vizmosásoknak, s gyakran igen jókor beálló hidegnek nagyon is ki van téve.”⁶ A XVIII. század végén még a

zab és „kolompér” (burgonya) számított a fő agrárterméknek,⁷ a következő század végére megnőtt az árpa, rozs jelentősége. A megtermelt lent és kendert Liptószentmiklóson dolgozzák fel. Az éghajlat miatt jelentéktelen a gyümölcsstermelés, a szőlő alig terem meg, inkább az erdő gyümölcssei – eper, szamóca, szeder, málna, áfonya fordul elő bőségesen. Az erdős részek, főleg fenyvesek, az összterület mintegy felét teszik, ebből fakadóan jelentős az erdőgazdálkodás. A XIX. század folyamán ennek jövedelemtermelő képessége fokozatosan csökkent, mivel nem a megfelelő gazdálkodás folyik. A községi és magánerdők nagy részét kivágták, vagy csak pusztítás folyik bennük. A gazdálkodásában fontos helyet foglal el az állattenyésztés. A XVIII. század végén készült leírások főleg a „virágzó” juhtenyésztés jelentőségét emelik ki, ami több ezer családnak nyújt táplálékot, a juhtúró pedig jövedelemforrásként is szolgál. A következő mintegy száz évben ehhez nagyságrendileg zárkózott fel a szarvasmarha, ló, sertés, bár lótenyésztés az alkalmas viszonyok hiánya miatt országosan nem emelkedett ki. 1884-es összeírás alapján 14 846 magyar és 13 036 nem magyar fajtájú szarvasmarha, 5880 ló, 11 999 sertés, 44 153 juh találtatott, ehhez járult csekély mennyiségű szamár (10 db!) kecske, valamint az apróállatok közül tyúk és lúd. A jó minőségű liptói méz egy évszázad alatt már sokat veszített jelentőségéből: a XIX. század végére a megye méztermelését már jelentéktelenné írták.

Az ipar legvirágzóbb ágazata a szeszipar: a 32 működő szeszgyár évente mintegy 15 000 hl szeszt állított elő. A terület nagy részét beborító erdőségek faanyagát fűrésztelepeken dolgozták fel.⁸

A hegyes tájból, a tiszta vizekből eredően a XIX. század végétől a térség turisztikai szempontból fejlődésnek indult. Utak, turistautak, ösvények kiépítésével tették bejárhatóbbá a tájat.⁹ A tiszta, hideg víz pedig lehetőséget adott a korban divatos hidegvíz-

gyógymódokkal való kísérletezésnek. Egy alkoholistát lótolvaj az italtalálót lóborrok eladásával kereste meg. Miután a bűntettek fény derült, öngyilkosságot akart elkövetni és egy kést mártott a saját mellkasába. A súlyosan sérült embert a megye egyik sebészorvosam, Gere József kezelte. 14 kanna hideg víz ráöntésével térítette magához, majd két héten keresztül diétával (csak rántott leves, és semmi alkohol) kúrálta ki.¹⁰

A népesség 1870-ben még 79 273 fő népesség az Amerikába való kivándorlás következtében 1891-re 76 850 főre csökken.¹¹ A tendencia tovább élését mutatja, hogy 1910-ben már csak 74 657 főt számolhatunk össze.¹²

	1891	1910
Lakosság (fő)	76 850	74 657
Etnikai megoszlás (%)		
magyar	2,3	3,5
német	3,34	2,1
szlovák	93,8	93,4
Felekezeti megoszlás (%)		
római katolikus	52,2	50,6
evangélikus	43,5	46,1
izraelita	4	2,9% ¹³

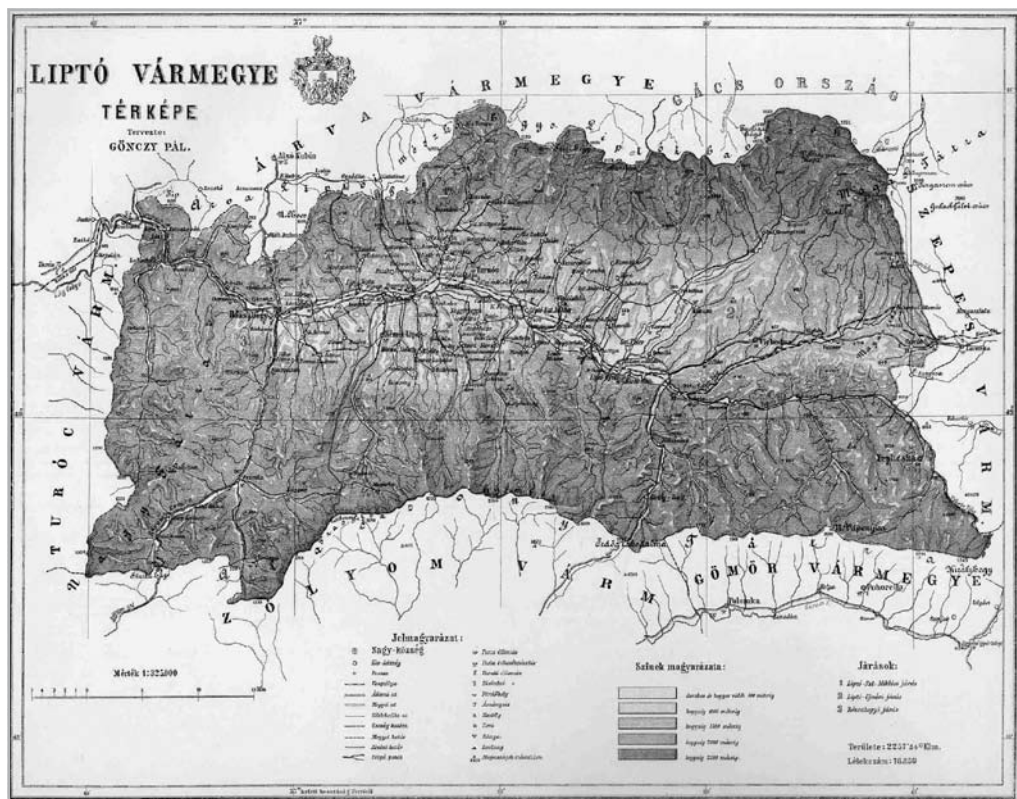
Megfigyelhető, hogy az országos demográfiai adatoknak megfelelően, a megyében is növekszik magyar népelem aránya (legalábbis azoké, akik népszámláláskor magyarnak vallották magukat), de ez alapvetően nem változtatta meg a megye etnikai-vallási térképét. Az arányok enyhe eltolódása a magyar elem javára részben a főleg szlovákokat érintő kivándorlással, részben pedig az asszimilációval magyarázható. A 6 éven felüli népességből a férfiak 75,8, a nők 58,5 %-a tud írni-olvasni. A megye területén 8 kisdudóvó, 102 elemi iskola, 1 börtöniskola, 2 ipari és kereskedelmi iskola, 3 polgári iskola működik. Rózsahegyen gimnázium, Liptószentmiklóson pedig erdőőri iskola található.

Megélhetés szempontjából a lakosság főleg őstermelésből él (21169 fő) ennél kisebb az iparban dolgozók (8346 fő) fő, a napszámosok (3850 fő) házi cselédek (2122 fő) száma, háztartásban pedig 15 764 fő dolgozik. A kereskedelem, bányászat és értelmiségi foglalkozásúak aránya jelentéktelen.¹⁴

Közlekedés szempontból legjelentősebb vonal a kassa–oderbergi vasút megye területére eső 85-km-es Kralován–Csorba közti szakasza.¹⁵ Az állami utak hossza 35 km, a törvényhatósági utaké pedig 132 km. Közigazgatásilag vizsgálva a megyét a XIX. század végére 6 nagyközséget, 103 kisközséget, valamint 93 pusztát és telepet találhatunk. Legnépesebb települése Rózsahegy (6879 fő) és Liptószentmiklós (2940 lakos).¹⁶ A megye elmaradottságát az is jelzi, hogy az 1849 utáni úrbérrendezés során – más peremmegyékkel együtt – a földesuraknak legkisebb kárpótlási összeget (7. és 8. kárpótlási osztály 400 és 300 Ft) fizető jobbágyok éltek. Ez a földek gyenge minőségével és a gazdasági fejletlenséggel magyarázható.¹⁷

Történet

A megye már Honfoglalás előtt lakott terület volt: a keltákig visszavezethetőek a bányászat és az ércolvasztás. Területe az Árpád-korban Zólyom megyéhez tartozik mint királyi birtok. A XII-XIII. században települ be nagyobb számú magyar lakosság, összhangban a terület benépesedésével és a közigazgatás kiépülésével. A szászok megjelenése a XI. századra tehető, tömegesen pedig a következő században jelentek meg. Váraik közül Óvár, Újvár és Likava már tatárjárás előtt állt. A tatárok pusztítása után az újjáépítés viszonylag gyorsan végbe ment, talán azért is, mert a hegyes terület a lovas tatárok pusztítását is akadályozta. A huszitizmus terjedésével a husziták tanyáznak le a megyében. A huszitákat Mátyás alatt űzik ki, majd a területet Corvin János kapta meg hercegi címmel. Őt a Szapolyaiak űzték ki, majd Ferdinánd

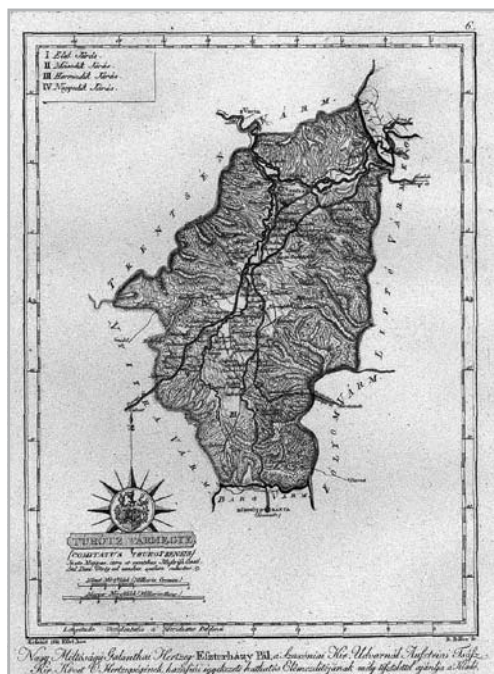
uralma alá került a vidék. A két uralkodó párharca során a párthívek egymás birtokait dúlták, támadták. 1610-ben Thurzó György Rózsahegyén tartott protestáns zsinatot. A század vége felé a Likava, majd a Thököly család birtoka. Ez utóbbi tényből következett, hogy a megye a Thököly-felkelés egyik támaszpontjaként szerepelt.

A Rákóczi szabadságharc alatt a fejedelem hadai 1703-ban Likavát, 1706-ben pedig Újvárt foglalták el. 1849-ben a szabadságharc honvédseregei vonultak át a Revuca- és Vág-völgyén át a Szepesség felé.¹⁸ Az átvonuló honvédek túlkapasai miatt, mivel „az átvonuló apró had- és védcsapatok parancsnokai honárulási bűn gyanújával vagy egyszerű feladással terhelt egyéneket saját hatalmuknál fogva elfognak, s minden előleges vizsgálat nélkül a legközelebbi hatóság börtönébe beküldik”, személyesen Szemere belügyminiszternek kellett intézkednie.¹⁹

1920-ban a zömében szlovákok lakta megye Csehszlovákia részévé vált. A többnemzetiségű állam felbomlásai után (1939, 1993) Szlovákiához került, és most is északi szomszédunk részét képezi.

JEGYZETEK

- 1 Liptó vármegye szócikk a Pallas Nagylexikonában. (Továbbiakban: Pallas)
- 2 FÉNYES ELEK: *Magyarország leírása*. Pest, 1847. (A továbbiakban: Fényes 1847.) 153.
- 3 <http://www.karpat-medence.hu>
- 4 VÁLYI ANDRÁS: *Magyarországnak leírása*. 2. Buda, 1799. (A továbbiakban: Vályi 1799.) 527–528.
- 5 Pallas.

LIPTÓ VÁRMEGYE TÉRKÉPE GÖRÖG DEMETER
1802-1811 KÖZÖTT KIADOTT ELSŐ MAGYAR
ATLASZÁBÓL

⁶ Fényes: i. m. 1847. 153.

⁷ Uo.

⁸ Pallas; Fényes 1847. 154.

⁹ A Magas-Tátra hegységcsoprtja. A Liptói-havasok. http://www.fsz.bme.hu*mtsz/tortenel/tarta02.htm; A Magas-Tátra feltárása. A Tátra-körút. <http://www.fsz.bme.hu/mtsz/tortenel/tatra07.htm>

¹⁰ KÖLNEI LÍVIA: Hidroterápia, avagy vízgyógyászat. Priessnitz és Kneipp nyomában. http://5mp.eu/fajlok/kolnei/hidroterapia_avagy_vizgyogyaszat_priessnitz_es_kneipp_nyomaban_445_www.5mp.eu_.pdf

¹¹ Pallas.

¹² A történelmi Magyarország atlasza és adattára. A „Magyarország közigazgatási atlasza 1914” második, bőv. és jav. kiadása. Pécs, 2001, Talma Kiadó, 73.

¹³ Uo. 73.; Pallas.

¹⁴ Pallas.

¹⁵ Pallas.

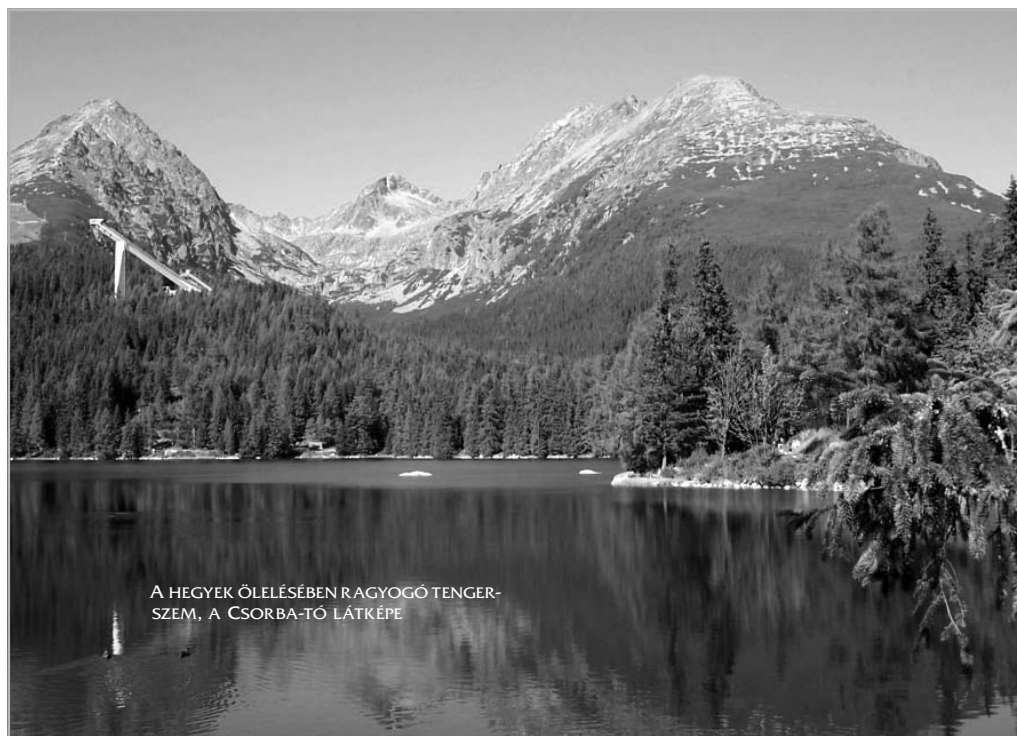
¹⁶ Pallas.

¹⁷ SÁNDOR PÁL: Jobbágyfelszabadítás és birtokrendezés Magyarországon 1848-1864. *Századok*, 1996. 1 sz. 52-53.

¹⁸ Pallas.

¹⁹ FÁBIÁNNÉ KISS ERZSÉBET: A honárulók vagyonának lefoglalása és kezelése. Az 1848-1849-es pénzügyi adminisztráció egyik speciális feladata. *Századok*, 1994. 1. sz. 64.

KISS GÁBOR FERENC

A HEGYEK ÖLELÉSÉBEN RAGYOGÓ TENGERSZEM, A CSORBA-TÓ LÁTKÉPE